

Чубарь О.Г., Машіко К.С.

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена аналізу основних напрямів діяльності банківських установ на території Закарпатської області. Авторами виявлено позитивні та негативні тенденції, а також особливості розвитку регіональної банківської системи. Увага приділена розкриттю особливостей депозитної та кредитної діяльності банків, у тому числі в контексті підтримки пріоритетних видів економічної діяльності регіону. У статті запропоновано деякі рекомендації з посилення ролі банківських установ у забезпеченні соціально-економічного розвитку на мезорівні.

Ключові слова: банківська система регіону, депозитний портфель, кредитний портфель, сектор економіки, вид економічної діяльності, регіон.

Постановка проблеми. Одним з визначальних чинників забезпечення розвитку регіонів є наявність та ефективне функціонування в них банківських установ. Регіональні банківські системи впливають у цілому на регіональний розвиток, забезпечуючи умови для активної інвестиційної діяльності, безперерйного фінансування підприємств, а отже і збільшення обсягів виробництва та зайнятості і, як наслідок, підвищення рівня життя населення. Тому проблематика діяльності банків на регіональному рівні набуває особливого значення і обумовлює актуальність проведеного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти функціонування регіональних банківських систем останнім часом знаходять все більше відображення у наукових публікаціях. Ґрунтовний аналіз функціонування банківської системи Закарпатської області за період 2005–2009 рр., тобто у передкризовий і початковий періоди кризи, здійснено авторами колективної монографії «Функціонування та розвиток регіональної банківської системи» [1]. У публікації [2] висвітлюються особливості функціонування банківської системи Харківської області. У публікаціях Н.І. Корецької та Ю.П. Білозір розглядаються моделі функціонування регіональних банків [3] та їх значення в розвитку економіки України [4]. Дослідження О.І. Копилюк окреслюють диспропорції у розвитку банківської системи на рівні регіонів [5], що зумовлює необхідність формування регіональної політики розвитку банківської системи України.

Для Закарпатської області дослідження зазначених проблем набувають пріоритетного змісту, оскільки окремі аспекти розвитку банківської системи регіону висвітлювалися у небагатьох наукових працях. Ці дослідження не стали системними і комплексними, що посилює інтерес до окресленої проблематики, робить її актуальною і вартою уваги як науковців, так і практиків.

Формулювання цілей статті. Мета наукової публікації – виявлення позитивних і негативних тен-

денцій, а також особливостей розвитку регіональної банківської системи Закарпаття й формулювання окремих рекомендацій з посилення її ролі в процесах забезпечення соціально-економічного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківська система Закарпатської області представлена лише одним регіональним банком і характеризується низькою концентрацією установ банків і капіталу, а також певними особливостями.

Депозитна база банківського сектора регіону упродовж 2006–2013 рр. демонструвала позитивну динаміку. Незначне її скорочення відбулося лише у 2009 р. порівняно з 2008 р. Причому ця позитивна динаміка притаманна як для депозитів, залучених від бізнесу, так і від фізичних осіб (табл. 1).

Загалом приріст залишків коштів на депозитних рахунках за аналізований період становив 229,99%, що дещо нижче аналогічного приросту в Україні (261,17%). Разом з цим депозити в розрахунку на одну особу у Закарпатській області становили у 2013 р. 3686 грн (табл. 1), відстаючи у 4,2 раза від загальнодержавного значення. За весь період дослідження розрив вказаного показника в регіоні із загальним в Україні коливався у межах 3,7–4,5 раза і відображав низький середній рівень залишків коштів на депозитних рахунках в області. У результаті частка депозитної бази регіону у депозитній базі банківської системи країни загалом залишалася стабільно мізерною і у 2013 р. становила 0,66% (максимальний рівень 0,72% було досягнуто у 2006–2007 рр.).

Характерною особливістю політики процентних ставок за депозитами банків у регіоні є те, що з 2009 р. відсоткові ставки за депозитами домашніх господарств були вищими порівняно із депозитами нефінансових корпорацій, що відображає у цілому загальнодержавну динаміку і переслідує мету стимулювання процесу притоку коштів саме фізичних осіб.

Кредитний портфель банків регіону у 2009–2012 рр. постійно скорочувався. Незначне зростання відбулося у 2013 р., однак за обсягами цей показник був меншим за рівень 2007 р. (табл. 1). Водночас у країні загалом для наданих кредитів була збережена загальна тенденція до зростання. Як наслідок, частка кредитів регіону у 2013 р. становила 0,45% від показника в Україні в цілому, що суттєво нижче докризового періоду. Те ж саме можна відзначити і про показник кредитних залишків у розрахунку на одну особу, розрив за яким за результатами 2013 р. становив 6,2 раза (у 2006 р. – 2,4 раза).

© Чубарь Оксана Геннадіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», старший науковий співробітник Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України, м. Ужгород, e-mail: oksana.chbr@gmail.com

Машіко Катерина Сергіївна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України, викладач кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, e-mail: ekaterinna333@gmail.com.

Характеристика депозитної та кредитної діяльності банківських установ Закарпатської області (2006-2013 рр.)*

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Депозити** по регіону, млн грн	1404	2154	2813	2464	3033	3167	3919	4633
– у розрахунку на одну особу, грн	1129	1733	2262	1979	2432	2532	3124	3686
Депозити** в Україні, млн грн	194267	300222	404863	375567	442578	524974	603091	701625
– у розрахунку на одну особу, грн	4165	6474	8774	8171	9668	11501	13237	15441
Частка депозитів регіону в загальному обсязі депозитів в Україні, %	0,72	0,72	0,69	0,66	0,69	0,60	0,65	0,66
Середньорічні процентні ставки за депозитами залученими у регіоні, %:								
– за депозитами нефінансових корпорацій	11,3	9,3	18,5	9,8	7,0	9,8	12,5	10,5
– за депозитами домогосподарств	5,7	6,1	8,0	12,5	8,7	10,7	13,1	12,4
Кредити** в регіоні, млн грн	2945	4784	8064	7457	5943	4860	4113	4179
– у розрахунку на одну особу, грн	2368	3850	6485	5990	4764	3886	3279	3325
Кредити** в Україні, млн грн	267292	480628	776815	760845	774242	847075	842838	931941
– у розрахунку на одну особу, грн	5730	10364	16835	16553	16913	18558	18499	20509
Частка кредитів регіону в загальному обсязі кредитів в Україні, %	1,10	1,00	1,04	0,98	0,77	0,57	0,49	0,45
Середньорічні процентні ставки за виданими кредитами в регіоні, %:								
– за кредитами нефінансових корпорацій	15,4	14,5	20,5	20,4	15,9	20,6	20,2	18,2
– за кредитами домогосподарств	14,5	14,5	24,5	25,4	23,2	27,9	26,5	26,3

* Укладено авторами за даними [6;7;8]

** Залишки на рахунках станом на кінець року

Обсяги довгострокових кредитів у регіоні скоротились у 2013 р. порівняно з 2006 р. більш, як удвічі. Їхня частка зменшилась з 53,8% у 2008 р. до 42,2 % у 2013 р. Це свідчить про зниження інвестиційної ролі банківського кредитування в регіоні й, очевидно, матиме негативний середньо- та довгостроковий ефект для розвитку економіки.

Всупереч подібній загальній динаміці відсоткових ставок за кредитами та депозитами в банківській системі регіону та України – стабільному зростанню до 2008 р. включно і коливаннях у наступні роки, спостерігались відмінності у рівнях відсоткових ставок у різних суб'єктів залучення.

Так, за депозитами нефінансових корпорацій ці показники для банківського сектора регіону були вищими порівняно із середньоукраїнськими упродовж всього періоду дослідження, за винятком 2007 р. та

2009 р. За депозитами домашніх господарств спостерігалась протилежна динаміка: відсоткові ставки в регіоні були меншими за середньоукраїнські показники (за винятком 2009 р.).

Одночасно відсоткові ставки за кредитами, наданими нефінансовим корпораціям у регіоні, завжди перевищували рівень цього показника в країні, а відсоткові ставки за кредитами, наданими домогосподарствам, відрізнялись як у бік збільшення, так і в бік зменшення порівняно із загальнодержавними показниками.

Характерною є ще й така ознака, що за весь період аналізу, крім 2013 р., у регіоні залишки коштів на кредитних рахунках були більшими за залишки на рахунках залучених депозитів (рис.1). Це послужило основою для висновків науковців щодо притоку в регіон фінансових ресурсів з інших регіонів країни.

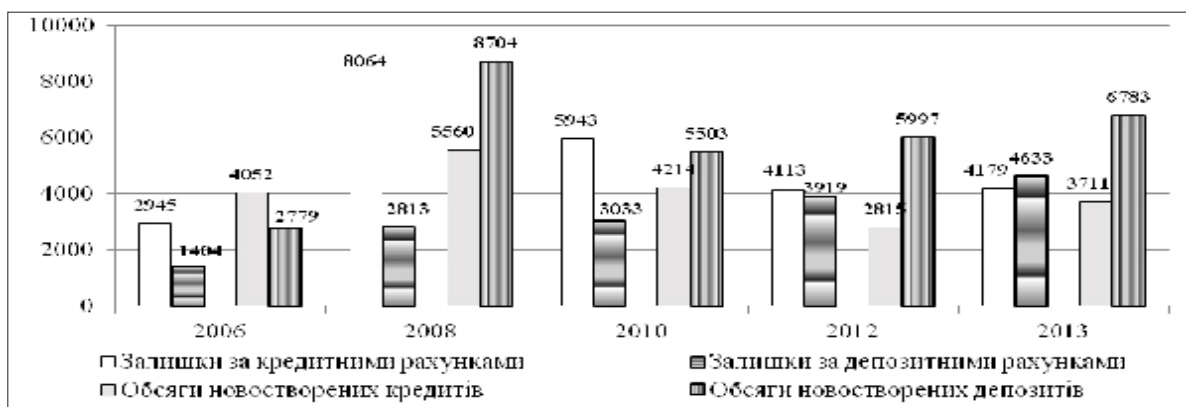

Рис 1. Обсяги залучення і розміщення коштів та залишків на рахунках (на кінець періоду) у розрізі кредитних і депозитних операцій у регіоні, млн грн*

* Розроблено авторами за даними [6] та інформацією Управління Національного банку України у Закарпатській області

Однак аналіз показників обсягів нових депозитів і кредитів, відповідно залучених і розміщених упродовж року (а не залишків на рахунках, що констатують ситуацію станом на конкретну дату), демонструє протилежну картину (рис. 1). Відтак, вже в 2008 р. лише 63,9% залучених за рік депозитів було трансформовано у кредитні ресурси на території регіону. До 2013 р. ця частка знизилася до 54,7%. Розгляд ситуації під таким кутом свідчить про існування явища відтоку з області фінансових ресурсів, що не були використані як джерело кредитної активності банків на регіональному рівні і як фактор сприяння соціально-економічному розвитку.

Кредитна підтримка виступає одним із найбільш значущих інструментів впливу на регіональні економічні процеси та розвиток видів економічної ді-

яльності. Для оцінки її структурних масштабів здійснено аналіз спрямування кредитних ресурсів у сектори економіки регіону (табл. 2).

Необхідно зазначити, що в цілому за досліджуваний період зменшилися обсяги кредитування банками підприємств на користь сектору домашніх господарств регіону. При цьому і основу депозитної бази складають саме кошти, залучені від домогосподарств. Тобто, спостерігається низький рівень орієнтованості банківської системи регіону на підприємницькі структури і, водночас, не надто високий попит і спроможність бізнесу до користування банківськими послугами та кредитними ресурсами. Так, лише 12,32% депозитних і 27,01% кредитних залишків припадають на сектор нефінансових корпорацій (табл. 2).

Таблиця 2

Структура залишків за кредитними і депозитними рахунками банківського сектору Закарпатської області у розрізі секторів економіки, (станом на кінець 2013 р.)*

Сектори економіки / види економічної діяльності	Залишки за кредитними рахунками, %	Залишки за депозитними рахунками, %
Сектор нефінансових корпорацій, у т.ч. за видами економічної діяльності	27,01	12,32
сільське, лісове та рибне господарства	1,52	0,40
переробна промисловість	6,22	4,19
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	4,4	1,45
будівництво	0,53	0,46
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	11,58	2,49
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1,39	1,50
тимчасове розміщування й організація харчування	0,47	0,11
операції з нерухомим майном	0,56	0,36
освіта	0,00	0,33
інші види економічної діяльності	0,34	1,03
Сектор загального державного управління	0,00	0,83
Сектор фінансових корпорацій (крім депозитних)	0,01	1,11
Сектор депозитних корпорацій (крім НБУ)	0,19	6,03
Інші сектори (домашні господарства, некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства)	72,8	78,99
Нерезиденти	0,00	0,74
Всього	100,00	100,00

* Розроблено авторами за даними [6]

Серед видів економічної діяльності найбільше кредитних коштів спрямовується у високорентабельну сферу торгівлі (11,58%), що характеризується швидким обігом капіталу та нижчими ризиками. Суттєвою є частка кредитів, наданих підприємствам переробної промисловості, переважно під виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів.

На тлі загального зниження обсягів кредитних ресурсів, що спрямовуються в реальну економіку, особливо негативним явищем є зменшення масштабів довгострокового кредитування, що використовується як джерело оновлення і вдосконалення виробництва. І хоча підтримка безперервної поточної роботи бізнесу

завдяки кредитним механізмам теж має важливе значення, проте вона не сприяє інвестиційним процесам і не може забезпечити стратегічних інноваційних «проривів».

Рівень відсоткової ставки залишається найбільш вагомим чинником, що стримує кредитну активність підприємств. Адже відсоткова ставка на рівні 18–20% потребує відповідного рівня рентабельності бізнесу, яка у певних пріоритетних сферах економіки: сільське, лісове господарство (середня рентабельність операційної діяльності 1,2–3,9%), деревообробна промисловість (середня рентабельність операційної діяльності 1,7–3,5%) не досягає необхідного рівня.

Валютна структура кредитного і депозитного портфелів банківських установ Закарпатської області, на кінець року, млн грн

	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Депозити у національній валюті	773	1333	1535	1 993	2680	2515
% до загального обсягу депозитів	55,06	47,39	50,59	50,85	57,85	45,98
Депозити у іноземній валюті	631	1480	1499	1926	1953	2954
% до загального обсягу депозитів	44,94	52,61	49,41	49,15	42,15	54,02
Кредити у національній валюті	1191	2049	1833	1883	1966	1986
% до загального обсягу кредитів	40,44	25,41	30,85	45,77	47,04	35,98
Кредити у іноземній валюті	1754	6014	4109	2 231	2213	3534
% до загального обсягу кредитів	59,56	74,59	69,15	54,23	52,96	64,02

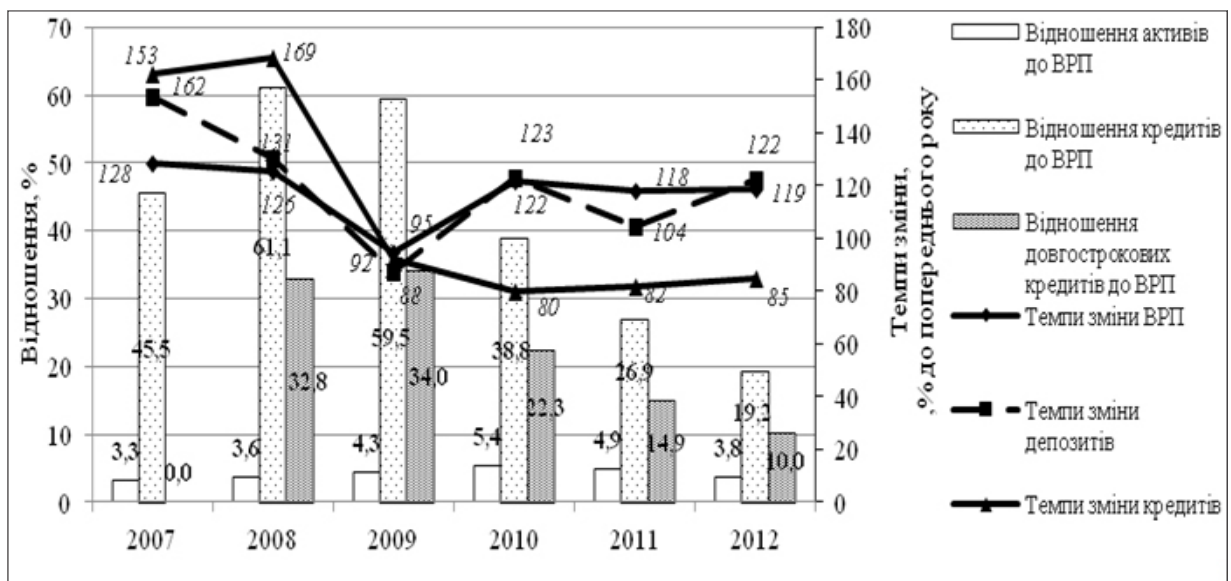
* Розроблено авторами за даними [6]

Валютні ризики та високі девальваційні очікування, що почали проявлятися з 2008 р. і набули катастрофічних темпів у 2014 р., з'являючись на фінансових ринках, накладають певний відбиток і на структуру кредитного і депозитного портфелів банківського сектору. За період 2008–2013 рр. частка як депозитів, так і кредитів в іноземних валютах скорочувалася (табл. 3).

Разом із тим, при жорсткій обмежувальній політиці НБУ та комерційних банків у сфері валютного кредитування, статистичні дані засвідчують стрибкоподібне зростання цих показників у 2014 р., що викликано, очевидно, переоцінюванням залишків коштів на валютних депозитних і кредитних рахунках через різке зниження курсу національної валюти і є відображенням суттєвого погіршення боргового статусу позичальників (а відтак і банків-кредито-

рів), на балансах яких «висять» кредити в іноземних валютах.

Динаміка показників банківського сектору регіону і ВРП, а саме: відношення активів до ВРП, кредитів до ВРП, довгострокових кредитів до ВРП, відображає негативні тенденції розвитку економічних процесів на мезорівні та зниження кредитно-інвестиційної ролі банків за період дослідження. Найбільш суттєве падіння притаманне для співвідношення кредитів (всього) банківського сектору регіону до ВРП, яке скоротилося у три рази в 2013 р. порівняно з 2008-2009 рр. (рис.2). Схожа динаміка характерна і для показника співвідношення довгострокових кредитів і ВРП (скорочення з 34% у 2009 р. до 10% у 2012 р.). Ці дані репрезентують падіння значення банківського сектору в стимулюванні та підтримці структурних економічних перетворень у регіоні.

Рис. 2. Загальні показники динаміки банківської системи та ВРП Закарпатської області за 2007-2012рр., %*

* Побудовано авторами за даними [6;7] та інформацією Управління Національного банку України у Закарпатській області

Висновки і перспективи подальших досліджень. Єдина позитивна тенденція, що з'явилась у банківській системі регіону за досліджуваний період, – це зростання загальної суми депозитів, у тому числі депозитів домашніх господарств.

До негативних тенденцій віднесено: скорочення кредитного портфеля банків регіону; суттєве зменшення обсягів і частки довгострокових кредитів; значне падіння співвідношення кредитів (у тому числі довгострокових) банківського сектора регіону та ВРП; низький рівень орієнтованості банківської системи регіону на підприємницькі структури (в першу чергу в частині кредитування).

З урахуванням того, що органи регіональної влади не мають (і не повинні мати) прямих важелів

упливу на діяльність банківських установ, як пропозицію, можна рекомендувати Департаменту економіки облдержадміністрації спільно з Управлінням НБУ в Закарпатській області та керівниками установ банків у регіоні співпрацювати в площині забезпечення кредитної підтримки пріоритетних видів економічної діяльності та важливих інфраструктурних і соціальних проектів, зниження відсоткових ставок за інвестиційними кредитами.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з необхідністю моніторингу процесів, що відбуваються у банківській сфері регіону, зокрема стосовно їх впливу на соціально-економічні процеси, підтримки пріоритетних видів економічної діяльності, стимулювання інноваційного розвитку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Функціонування та розвиток регіональної банківської системи: монографія /І.Г. Брітченко, В.С. Стойка, О.М. Момот та ін.; наук. ред. проф. І.Г. Брітченко.– Полтава: ПУЕТ, 2012. – 211 с.
2. Карасьова З. М. Регіональні аспекти розвитку банківської системи України на прикладі Харківської області / З.М. Карасьова, О.О. Шахова // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2012. – № 7. – С.138–140.
3. Корецька Н. І. Модель розвитку регіонального банку / Н. І. Корецька //Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. – Вип. 7., Т.1. – С. 64–67.
4. Білозір Ю.П. Значення регіональних банків у розвитку економіки України /Ю.П. Білозір // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=1880>
5. Копилук О.І. Проблеми формування регіональної політики розвитку банківської системи України / О.І. Копилук [Електронний ресурс].–Науковий клуб SOPHUS.– Режим доступу: http://sophus.at.ua/publ/2014_11_25_lviv/sekcija_3_2014_11_25/problemi_formuvannja_regionalnoji_politiki_rozvitku_bankivskoj_sistemi_ukrajini/69-1-0-1118
6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
7. Офіційний сайт Головного управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Одержано 15.04.2015 р.